

Maffiaállam és párt

VISSZHANG - LVII. évfolyam, 32. szám, 2013. augusztus 9.

Magyar Bálint posztkommunista maffiaállam-konceptiója szisztematikusan kifejtett, átfogó, logikus és meggyőző konstrukció (*A posztkommunista maffiaállam, ÉS, 2013/24., jún. 14.*). A „felvilági” szintre emelt, ezért minőségében a szokásos és mérhető korrupciós jelenségektől eltérő, felülről vezérelt szabadrablás, a család szerint, koncentrikus körökben, függelmi viszonyok közepette szerveződő rendszer leírása a gazdasági folyamatokat és a politikai szférát (mindenekelőtt a parlamenti törvényhozást) egyaránt magában foglalja, bemutatva az újdondász elit kiépülésének a Kádár-rendszerrel és a Horthy-korszaktól eltérő szabályszerűségeit is. Szellemes megfigyelés, hogy mivel a Fidesz új állama befogadó (a belépésnek persze ára van), minden olyan sérelem ellenére, ami egyes csoportokat és egyéneket ért, a rendszer hosszabb távon is fenntarthatónak látszik.

Kérdés ugyanakkor, hogy olyan régebbi fogalmakkal, mint a vezérelvűség, a klientúra-rendszer, a párt és az állam összefonódása, a zsákmányszerzés, illetve a populizmus, nacionalizmus és autoriter berendezkedés nem jellemezhető-e hasonló színvonalon az Orbán-féle „szuverén demokrácia”, hogy egy másik példát is hozunk – miközben a centralizáció kifejezés puhasága egyértelmű. Vagyis például elméletileg a görög politikai és gazdasági rendszer működéséhez képest (amelyet a Papandreu- és Karamanlisz-családok uraltak évtizedekig, és nemrég omlott össze) van-e olyan döntő különbség, amely az új kategóriarendszer bevezetését indokolja? Vagy esetleg éppen a magyar „kedves vezető” személyiségében keresendőek a sajátosságok, és ettől válik számos posztszovjet államhoz hasonlatossá a megvalósuló-létező új rend? A szóhasználatot illetően pedig felmerül az a probléma, hogy míg társadalomkutatók számára a maffiaszerű működés csupán egy társadalomszervezési forma plasztikus megfogalmazását jelenti és analógiaként használatos, a politikai közbeszédben a „maffiázás” súlyos vád, ami ugyanakkor azonnali ellenvádaskodással, úgy tűnik, viszonylag sikeresen semlegesíthető.

A frissen hatalomra került politikai csoportosulást jellemző politikai-filozófiai sivárság már a NER meghirdetésekor szembetűnő volt. A kétharmados többségre való hivatkozás mögött azóta sincs épkezláb, újszerű társadalmi vízió az Alaptörvény „transzcendens” frázisai ellenére. Mégis, a kommunistaellenes retorika (bármennyire szelektív is ez a gyakorlatban), vagy annak antiliberális változata, mindenfajta kultúrharcos szövegek, a fokozódó Európa-ellenesség és a nacionalizmus a másik oldal, az „ők”, az ellenfél-ellenesség kategóriáját folyamatosan régi-új tartalommal tölti fel. Mindez elsődlegesen csak negatív identitást képez – bár a hagyományos és gyakran ultrakonzervatív értékekre való hivatkozás saját táboron belüli csoportképző erejét nem szabad lebecsülni. A nemzeti középosztály megerősítésének vállalt feladata (akármint jelentsen is, fedjen el praktikusán ez a küldetés) talán az egyetlen társadalompolitikai célkitűzés – nem új, a régi MDF is meghirdette –, ami túlmutat a hatalom bebetonozásának közvetlen és drasztikus lépésein; ráadásul viszonylag közérthető. Mindazonáltal a magát centrálisnak minősítő erő belső motivációinak, küldetéstudatának megragadásához az ideologikus elemek szerepe nem elhanyagolható. Ez a belső hajtóerő pedig „kívülről” nem nagyon látszik: a politikai polarizáció patológikus következménye, hogy az egyes politikai csoportok a saját alternatív valóságukban élnek, és az ellenfelek törekvéseit kizárólag morális alapon ítélik meg, vagyis ítélik el.

Míg a gazdasági birodalomépítés területén lazábban kezelhetjük a mögöttes motivációkat és elegendőnek tetszik az eredmény, a kiépülő Fidesz-„porták” számbavétele, aggályos, ha a politikai döntéshozatal szférájában kevés hangsúlyt fektetünk a személyközi kapcsolatok történetére, a csoportdinamikai lélektani folyamatokra, a hatalomkoncentráció genezisére, a lojalitás, bizalomvesztés, a szankciók és a jutalmazás belső világára, amit megint csak „kívülről”, információk és árnyalt értékelések hiányában csupán

felszínesen értelmezhetünk és esetleg tévesen általánosítunk. Minden jel szerint a Fidesz csúcsain sokáig létezett és talán még ma is van olyan mechanizmus, amely a belső kör tagjai számára az ellentmondás és önálló gondolkodás lehetőségét – bizonyos axiómák megkérdőjelezhetetlensége mellett – még biztosítja. A hatalmi harcok, az engedmények, a behódolások, a megaláztatások és a visszakönyörgések szövevényes „dzsungelében” alakult ki a párt struktúrája, a kegyenrendszer és a belső alkuk, szövetségkötések hálóját, amelyből a legfelsőbb vezető sem szabadulhat, és amit figyelembe kell vennie. A középszinten pedig – noha bizonyára nem ez a jellemző – minden függőség ellenére a vakbuzgó, pártkatonai mentalitást képviselők mellett olyan káderek is pozícióban lehetnek-maradhattak, akik tágabb manőverezési teret is kivívhattak maguknak. Feltehetőleg nem ural el mindent és minden pillanatban a táboron belül a cinizmus és a gyávaság – ez inkább válsághelyzetekben lehet jellemző. Minderről sokkal többet kellene tudnunk ahhoz, hogy biztosak lehessünk abban, nem fogunk-nyúlunk mellé a pártról szóló elemzésünkben.

A pragmatikus, tisztán maffiaszerű rendszer kiépülése a párt, a politikai szervezet tekintetében másfajta belső logikák párhuzamos érvényessége miatt minden bizonnyal kevésbé egyértelmű, mint mondjuk a „kormányközeli” gazdasági vállalkozások pénzforráshoz juttatásakor és a törvények felett álló, baráti tőkések helyzetbe hozásakor vagy a miniszterelnök saját szeszélyeinek kielégítése esetében. Kétségtelen, hogy a Fidesz-érában a párttagság önmagában semmire sem garancia, a párt pedig – főleg a parlamenti frakció, amelynek tagjait eleve legfőképpen a megbízhatóság szempontjából szelektálta a pártelnök – formális jogosítványai ellenére alárendelt szerepet játszik az informális hatalommal rendelkező, befolyásos figurákkal, az Orbánhoz kötődő pártonkívüli bennfentesekkel szemben – leszámítva néhány fontos pártvezetőt. Miközben az átlagos párttagot anyagi kompenzációval, side-paymentekkel együttműködésre lehet bírni, a „politikai közösségéhez” való tartós lojalitásához, aktivista fanatizmusához ideológiai cölöpökön nyugvó hitrendszerrel is biztosítani kell számára. A felsőbb szinteken ennél komplikáltabb lehet a felbukások és lecsúszások hullámváltozása: még az is megkockáztatható feltételezés, hogy az igazán megbízható csúcskáderekben hiány mutatkozik, így Orbánnak a posztok szétosztásakor néha kockáztatnia kell, mert megbízottjai hűsége nem százszázalékos. Habony Árpád és mások beépülésének titokzatos története ugyanakkor része a Fidesz-sztorinak, ami – nevezzük akárhogy – a maffiapárt vagy a vezérelvű szervezet fekete dobozának újbóli feltöréséhez nélkülözhetetlen lenne. A párt belső átalakulása a kilencvenes évek elejétől kezdve és később a polgári körösök beáramlása óta persze tovább torzította a belső viszonyokat az egyeduradalom irányába a szűk körű, de mégis kollektív vezetőség szervezeten belüli uralmához képest, de Orbánt a hírek szerint még néha le is lehetett szavazni és nyilvánosan „táltosnak” nevezni. Hogy a „keresztapa” hatalma jó ideje kikezdzhetetlen, az világos. Ám a teljhatalom totális kiépülését bizonyítandó a belső hatalmi küzdelem módszereit illetően nem tudunk olyan egyértelmű változásról, ami megkülönböztetné a párt mostani korszakát a '93-'94-es tekintélyelvű fordulat körüli állapotoktól. Már akkor sejteni lehetett, hogy a frakciók harcát követően az orbánisták többsége előbb-utóbb azt fogja kapni jutalmul, amit a fodoristák büntetésül. És egyelőre nincsen olyan látványos újítás az eszközöket illetően, mint amilyen ütős példát Magyar Bálint a rendszerspecifikus kategóriák megkülönböztetése érdekében a gazdasági életben felhozott, amikor összevetette a hajdani Stadler-féle egyéni korrupciót és nagyratörő vidéki stadionépítést a felcsúti futballaréna központi segítséggel vezényelt monomán beruházásával.